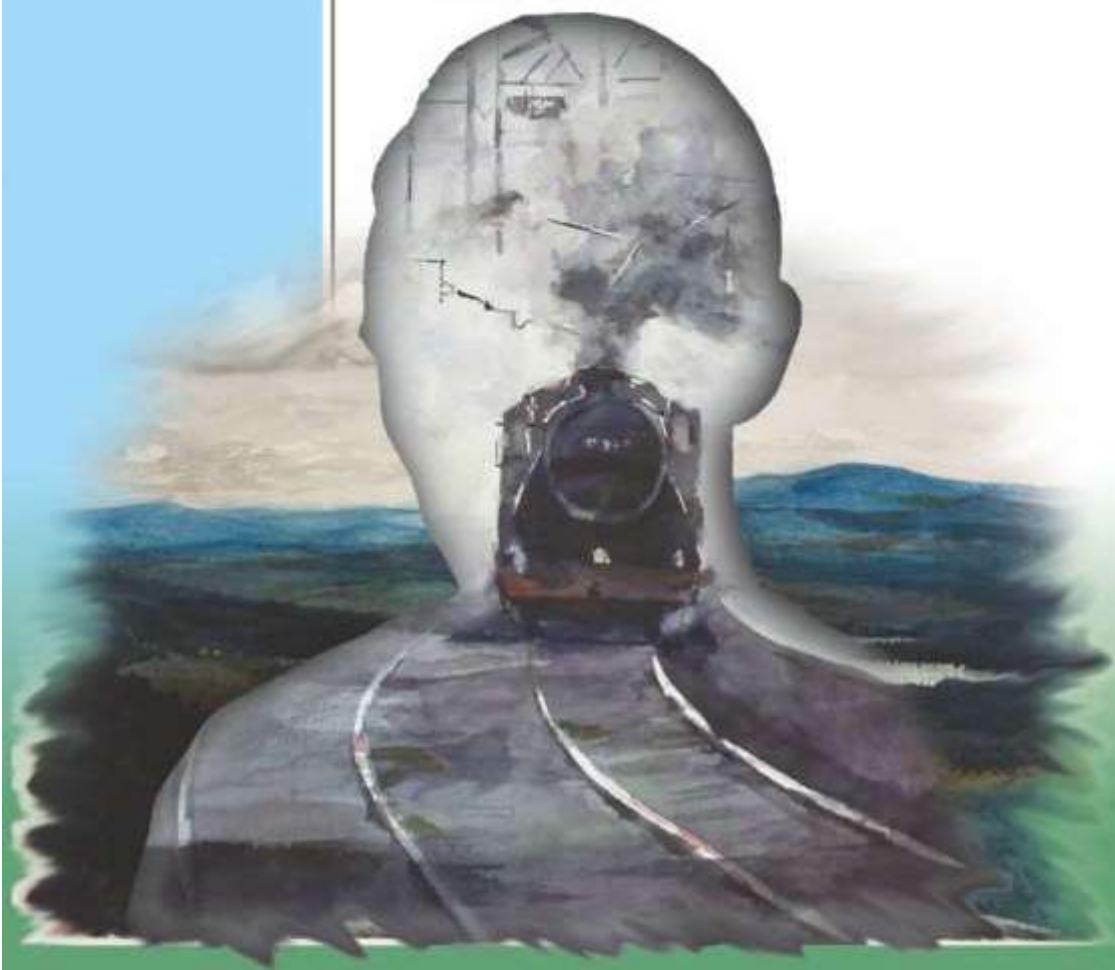

 YOSHLAR
KUTUBXONASI

Chingiz AYTMATOV

ASRGA TATIGULIK KUN

Chingiz Aytmatov

ASRGA TATIGULIK
KUN

Roman

Yoshlar nashriyot uyi
Toshkent – 2018

UO‘K 821.512.154-31
KBK 84(5Qir)
A 39

Rus tilidan
Asil Rashidov tarjiması

Aytmatov, Chingiz

Asrga tatigulik kun. Roman. Ch. Aytmatov; rus tilidan Asil Rashidov tarjiması. – Toshkent, Yoshlar nashriyot uyi, 2018. – 424 b.

Yozuvchi Chingiz Aytmatov barcha asarlarida bo‘lgani kabi, mazkur asarida ham o‘z usul-an‘anasiga sodiq holda muayyan hayotiy voqealar tasvirini rivoyatlar fonida tasvirlaganki, asarni o‘qiganimizda, hayot turmush tasviri qayerdan boshlanadi-yu, hayratomuz taxayyul ramzlari, fantastika qayerda tugashini bilmay qolamiz.

Adibning “Asrga tatigulik kun” romani ma’naviy-ruhiy poklanish pallasida insonga o‘z-o‘zini anglash darsidan saboq berishi, shubhasiz.

Roman qahramonlari siz-u biz, voqealar esa o‘tmishimiz va bugunimizdir.

UO‘K 821.512.154-31
KBK 84(5Qir)

ISBN 978-9943-5219-9-5

© Yoshlar nashriyot uyi, 2018

MUALLIFDAN

Azaldan ma'lumki, mehnatsevarlik – inson qadr-qimmatini belgilovchi mezonlardan biridir.

Shu ma'noda Edigey Jongeldin yoki uni yaxshi bilganlarning ta'biri bilan aytganda, Edigey Bo'ron chinakam halol mehnatkash. Aytishlaricha, u zaminni yelkasida tutib turganlardan biri. Edigeyning hayoti o'z davri bilan shu qadar payvand bo'lib ketganki, o'ylashimcha, uning insoniy mohiyati ham shunda – o'z zamonasining farzandi ekanida.

Xuddi shuning uchun ham romanda tilga olingan muammolarni urush qatnashchisi, temir yo'l ishchisi Edigey taqdiri orqali ko'rsatish men uchun muhim edi. Bu vazifani baholi qudrat uddalashga harakat qildim.

Biroq men «mehnatkash» tushunchasiga u «oddiy bir banda» bo'lgani, ter to'kib yer haydagani yoki bo'lmasa podachilik qilgani tufayli sig'inmoq kerak, degan fikrdan yiroqman. Abadiy va o'tkinchi hodisalar doimo to'qnashib turadigan bugungi kunda mehnatkash odam menga shaxsiyati, boy ma'naviy dunyosi, zamonning qay jihatlarini o'zida mujassamlashtirgani bilan ham qiziqarli va qadrlidir. Shu boisdan Edigey Bo'ronni davrimizning charxi olam mehvariga – o'zimni hayajonga solayotgan muammolarning markaziga qo'yib tasvirlashga intildim.

Edigey Bo'ron tabiatangina yoki kasb-koriga ko'ra mehnatkash bo'lib qolmay, qalban ham mehnatkashdir. Qalban mehnatkash insongina o'zini shunday botiniy murakkab savollarga tutadiki... bunday savolga kimsalarning javobi hamisha tayyor bo'ladi. Shuning uchun ham o'sha kimsalar loqaydlik bilan ish qiladilar, ishni yaxshi uddalaganlarida ham, majburiyat yuzasidangina bajaradilar va yashaydilar...

Qalban mehnatkash insonlar esa, bir-birlari bilan yor-u birodar bo‘ladilar – ular hamisha bir-birlarini taniydilar va bir-birlarining tillariga tushunadilar. Mabodo, tushunmagan taqdirilarida ham xotirjam qololmaydilar, o‘yga toladilar. O‘yga toldiradigan muammolar shu qadar ko‘pki, bunaqasi hech bir zamonda ko‘rilmagan. Endilikda inson o‘y-tafakuri zamindan o‘sib, koinotgacha ulanib ketgan.

Binobarin, XX asr so‘ngidagi eng fojiviy ziddiyat – inson dahosining cheksizligi-yu, bunday poyonsiz insoniy dahoni imperializm vujudga keltirgan siyosiy, g‘oyaviy, irqiy to‘siqlar tufayli amalda qo‘llab bo‘lmaslikdan iboratdir.

Koinotga muntazam parvoz qilib turish uchun texnik imkoniyatlar o‘z-o‘zidan vujudga kelibgina qolmay, balki insoniyatning iqtisodiy, ekologik ehtiyojlari ham ana shu imkoniyatlardan tezroq foydalanishni talab qilib turgan hozirgi sharoitda xalqlar o‘rtasida nizo olovini kuchaytirish, moddiy resurslarni va aql-idrok qudratini qurollanish poygasiga sarflash odamzodga qarshi qaratilgan jinoyatlarning eng qabihidir.

Bugungi kunda xalqlar o‘rtasida vujudga kelgan keskinlikni yumshatishgina taraqqiyparvar siyosat hisoblaniishi mumkin. Dunyoda hozir bundan mas‘ulroq vazifa yo‘q.

Insoniyat dorilamon hayotni taomil qilmas ekan, halokatga uchraydi. O‘zaro ishonchsizlik, tahlikali vaziyat, siyosiy taranglik iqlimi insoniyatning osoyishta va baxtli hayot kechirishiga mutlaq mone holdir.

Odam bolasi bir-biri bilan murosas-yu madora qilib yashashi mumkin, biroq inson ekan, insoniy xislatlar unga yor ekan, hech qachon bir xilda fikrlay olmaydi. Insonni o‘zligidan, o‘ziga xoslikdan mahrum etib, bir qolipga solib qo‘yish da‘vosi azal-azaldan to bizning kunlarga qadar imperiyalar, imperialistlar va gegemonchilarning maqsadi bo‘lib kelgan.

O‘tmishini xotirlay olmaydigan, dunyoda o‘z o‘rni ni yangidan topishga mahkum etilgan odam, o‘z xalqi va boshqa xalqlarning tarixiy tajribasidan bexabar odam tarixan istiqbolga ega emas, u faqat buguni bilangina yashashga qodir, xolos.

Bu hodisalarning bir-biriga payvasta ekaniga ishonch hosil qilmoq uchun Xitoydagi «madaniy inqilob» – xalq on-giga qilingan tajovuzni, murakkab hayot dialektikasini Mao-ning «qizil daftarcha» atalmish aqidanosmasidan bir necha iqtibos yodlash darajasida jo‘nlashtirishga sabab bo‘lgan Xitoy rahbarlarining gegemonchilik siyosati oqibatlarini eslash kifoyadir. Qanchalik g‘alati tuyilmasin, bunga hamohang boshqa hodisalar ham mavjud: o‘tmishni inkor etish yoki soxtalashtirish, takabbur, chiranchiq, shovinizm ham o‘z atrofini «xitoy devori» bilan o‘rab olmoqda, zotan bir xalqning boshqa barcha xalqlardan ustunligi haqidagi afsonalarni ham xuddi shu «xitoy devori» zamirida tarqatish mumkin.

Oldingi asarlarimda bo‘lgani kabi bu gal ham o‘tmish ajdodlardan bizga meros qolgan afsonalarga, ertaklarga, rivoyatlarga tayangan holda ish tutdim. Shu bilan birga, yozuvchilik tajribamda birinchi marta fantastik syujetdan foydalanishga urindim. Unisi ham, bunisi ham men uchun asosiy maqsad emas, balki faqat tafakkur tarzi, voqelikni tadqiq va talqin qilish usullaridan biridir.

Tabiiyki, g‘ayrizaminiy taraqqiyot bilan bog‘liq bo‘lgan munosabatlar va unga vobasta barcha voqealar hech qanday real asosga ega emas, albatta. Aslida, dunyoning hech qaerida Sario‘zak kosmodromi ham, Nevada kosmodromi ham yo‘q. Barcha «fazoviy» kechmish voqealar tasviridan muddao – er kurrasidagi odamlarga xavf-xatar tug‘dirishi mumkin bo‘lgan vaziyatni favqultabiiy va mubolag‘ador shaklda keskinlashtirib ko‘rsatishdan iboratdir.

Fantastik to'qimaning ahamiyatiga kelganda, o'z davrida Dostoyevskiy shunday deb yozgan edi: «Fantastika real voqelik bilan shu qadar omixtalashib ketsinki, siz unga qariyb ishonning». Dostoyevskiy fantastika qonuniyatini aniq ta'riflagan. Haqiqatan ham, qadimgi xalqlar mifologiyasi deysizmi, Gogol, Bulgakov yoki Markesning fantastik realizmi deysizmi, yoxud ilmiy fantastika deysizmi – bular bari qanchalik xilma-xil bo'lmasin, real voqelikka yo'g'irib tasvirlangani tufayli ishonarlidir. Fantastika real hayotning qaysidir tomonlarini qabartib ko'rsatadi, «o'yin qoidalari»ni tayin etib, hayotning o'sha tomonlarini falsafiy umumlashtiradi va tanlab olingan xususiyatlarning rivojlanish potentsiyalini oxiriga qadar ochib berishga xizmat qiladi.

Fantastika – hayotni yangicha, favqulodda nazar bilan ko'rishga yordam beradigan majoziy shakldir. Asrimizda majoziy fikrlashga bo'lgan ehtiyoj odatdagi fantastika olamiga so'nggi yillar ilmiy-texnik kashfiyotlarning jadal kirib kelayotgani bilangina o'sib qolmadi, balki, to'g'rirog'i, iqtisodiy, siyosiy, g'oyaviy, irqiy singari mudhish ziddiyatlarga yem bo'layotgan dunyomizning o'zi aql bovar qilmas majozlarga boydir.

Shu bois ham ushbu romanimda tasvirlangan Sario'zak majozlari mehnatkash insonga uning zaminimiz taqdiri uchun naqadar mas'ulligini yana bir karra eslatib qo'yishini istar edim...

*Bul kitob jismu fig'onimdir mening,
Bu kalom jon-u jahonimdir mening.*

Grigor Narekatsi «Musibatnoma» X asr

I

Qaqrab ketgan jarliklaru suvi qurigan soyliklarda rizq ilinjida xo'rak izlab chiqqan – tulkinging joniga to'zim bersin. U yerteshar mayda jonivorlarning u yoqdan-bu yoqqa g'izillab chopib o'tishini kuzatib ta'qib qilar, goh yumronqoziq inini shosha-pisha kovlay boshlar, goh o'yib ketgan eski jarlik ichida berkinib yotgan kichkinagina qo'shoyoqning nihoyat tashqariga sakrab chiqishini poylab yotardi. Mabodo chiqib qolguday bo'lsa, shu lahzadayoq tutib olib, mijg'ilab tashlardi. Ovga chiqqan och tulki timirskilanib, asta-sekin temir yo'l sari yaqinlashib kela boshladi. Dashtlik bo'ylab bir tekis cho'zilib ketgan qoramtir temir izlardan guldirab tevarak-atrofnl larzaga solib, goh u tomon, goh bu tomon g'izillab o'tib turgan poyezdlar tulkini ham o'ziga chorlar, ayni chog'da yuragiga g'uluv solardi; poyezdning ortida qolgan dimog'ni achishtiruvchi dud va kuyindi hidini ko'p o'tmay shamol atrofga tarqatib yuborardi.

Kechga yaqin tulki yo'l yoqasida turgan simyog'och ostidagi chuqurlikka kirib, u yerda qalin o'sib to'q-qizil rangda qiyg'os urug'lagan, lekin vaqti kelib quvrab qolgan otquloqlar ostiga g'ujanak bo'lib oldi va yer bag'irlab esgan shamolning qovjiragan o'tlarni shildiratayotganidan g'ashi kelib, qulog'ini ding qilganacha qorong'ilik tushishini toqat qilib kutdi. Simyog'ochlar ham nuqul g'uvillab turardi.

Ammo tulki undan cho‘chimas, chunki simyog‘ochlar bir yerda turishini va ta‘qib qilmasligini bilardi.

Lekin paydar-pay o‘tib turgan poyezdlarning quloqlarni qomatga keltiruvchi taraq-turuq ovozi har gal uni seskantirib, junjikib olishga majbur etardi. Tulki zaminni larzaga solib, dahshat ichra uchib kelayotgan zil-zambil vagonlarning mo‘jizaviy qudratini o‘zining butun vujudi, hatto qobirg‘alari bilan titrab-qaltiragancha sezib yotardi, har nechuk qo‘rquv va begona hidlardan behuzur bo‘lishiga qaramasdan, chuqurlikdan chiqmay kech kirib, temir yo‘l yoqasining biroz tinchishini kutib yotgan edi u.

Tulki bu yoqlarga ochlikdan sillasi qurigan, nochor qolgan paytlaridagina kelardi...

Ko‘chkidan so‘ng sukunat cho‘kkanday poyezdlar olib ketishi bilanoq dashtlikka sokinlik enardi – tulki mana shunday oqshom sokinligida havoda elas-elas eshitilayotgan, lekin biron-bir jonzotga tegishli bo‘lmagan allaqanday zaif tovushlarni hushyor ilg‘ab olardi. Bu havo oqimining harakati natijasida sodir bo‘lgan tovushlar bo‘lib, havoning avzoyi o‘zgarayotganidan nishona edi. Jonivor buni savqi tabiiy bir tarzda sezganidan ayanchli junjikdi, qimir etmasdan yer bag‘irlagancha allaqanday muqarrar bir falokatni oldindan tushunib, jon-jahdi bilan uvillab yuborgisi keldi. Biroq ochlikdan sillasi qurigan tulkining shunga ham majoli yetmasdi.

Tulki uvillash o‘rniga, tinimsiz sanqishdan zirqiragan panjalarini yalab, sekingina g‘ingshib qo‘ydi.

O‘sha kunlari kuz yaqinlab qolgan, oqshomlar ancha ayozli edi. Kechalari yer tezda muzlab, tongga qadar dashtlik xuddi yengil sho‘rxok bosganday oqish qirov bilan qoplanar edi. Sahro jonivorlari uchun betarovat, qahatchilik kunlari boshlandi. Bu joylarda hatto yoz payti ahyon-ahyonda uchraydigan qushlar ham qayoqqadir g‘oyib bo‘lishadi: qay birlari issiq o‘lkalarga uchib ketsa, qay birlari jar

yoqasidagi inlariga kirib ketadi, yana boshqalari esa qishlash uchun cho‘l etagidagi qumliklar sari yo‘l oladi. Endi har bir tulki o‘zicha yemish izlab, dashtlikning turli tomoniga izg‘ib ketganidan dunyoda go‘yo tulki zoti qolmagan-day edi. Tulkilarning bu yilgi bolalari ulg‘ayib, har yoqqa tarqalib ketgan, ularning urchidigan mahali hali oldinda; qish fasli turli tomonlardan kelib, bir-birlari bilan topishib, qaytadan uchrashganlarida nar tulkilar hayot-mamot uchun shunday olishib ketar edilarki, u yog‘ini asti qo‘yavering. Azal-azaldan dunyoning ishlari shunday...

Qosh qorayganda tulki chuqurlikdan chiqdi. O‘zicha xavfsirab, bir zum payt poylab turdi-da, so‘ng temir yo‘l ko‘tarmasi tomon yurib ketdi. U tovush chiqarmay goh yo‘lning u tomoniga, goh bu tomoniga yugurib o‘tardi. Bu yerda vagonlarning oynasidan yo‘lovchilar tashlagan oziq-ovqat chiqindilarini izladi, biror arzigulik yemish topguncha, qiyaliklar bo‘ylab dimog‘ni qitiqlovchi va ko‘ngilni aynituvchi turli-tuman narsalarni hidlab, uzoq chopib yurdi. Poyezd o‘tgan joylarda qog‘oz parchalari, g‘ijimlangan gazetalar, shisha siniqlari, papiros qoldiqlari, pachaqlangan konserva bankalari va boshqa tashlandiq narsalar sochilib yotardi. Ayniqsa, yumalab yotgan shishalarning og‘zidan badbo‘y hid taralardi. Tulkining ikki marta boshi aylanib, ko‘zi tingach, spirtli havoni hidlashdan voz kechdi. Shunaqa hidni sezdi deguncha darhol burun qoqib, sakragancha o‘zini chetga oladigan bo‘ldi.

Uzoq taraddudlanib, xavf-xatardan jon saqlab qanchalik izlanmasin, baribir, aksiga olganday, izlagan narsasini topolmadi. Shunga qaramay, biror yegulik umidida temir yo‘l bo‘ylab tinimsiz yugurar, ko‘tarmaning goh u yog‘iga, goh bu yog‘iga g‘izillab o‘tardi.

Tulki chopib borayotib, kutilmaganda qarshisida nogahoniy bir falokat sodir bo‘lganday, oldingi oyoqlarini ko‘tar-

Bu tanishuv parchasidir. Asarning to'liq versiyasi
<https://kitobxon.com/uz/asar/3536> saytida.

Бу танишув парчасидир. Асарнинг тўлиқ версияси
<https://kitobxon.com/uz/asar/3536> сайтида.

Это был ознакомительный отрывок. Полную версию
можно найти на сайте
<https://kitobxon.com/ru/asar/3536>